

Abant Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Abant Social Sciences

2023, 23(3): 1706-1720, doi: 10.11616/asbi.1328757

Türk Kadın Edebiyatçıların İntiharı ve Eserlerine Yansıyan Ölüm Olgusu*

Suicide of Turkish Female Writers and The Concept of Death Reflected in Their Works

Beyza Nur SARI¹, Selami ALAN²

Geliş Tarihi (Received): 17.07.2023

Kabul Tarihi (Accepted): 22.08.2023

Yayın Tarihi (Published): 30.11.2023

Öz: Mevcut verilere göre, 15. yy. ile 20. yy. arasında birçok Türk kadın şair yaşamıştır. Değişim ve gelişmelere bağlı olarak bu oran, 19. ve 20. yüzyıllarda artış göstermiştir. Özellikle cumhuriyetin ilanından sonra sosyal ve kültürel hayatta belli bir konuma ulaşmaya başlayan Türk kadınları, edebiyat alanında daha aktif rol almışlardır. Eserlerinde ise genel konuların yanında, yaşadıkları zorlukları ve bazen de hissettikleri ölüm arzusunu anlatmışlardır. Hatta ölümlerle birlikte intihar olgusunu da ele almış ve bazıları intihara eylemsel açıdan yaklaşmıştır. Dolayısıyla ölüm ve intihar olgusundan hareketle edebiyatçıların intihara neden meylettiklerinin ipuçlarını eserlerde bulmak mümkündür. Bu bağlamda Türk edebiyatının intihar eden veya teşebbüste bulunan kadın edebiyatçıları Yaşar Nezihne Bükülmez, Rabia Bayraktar, Tezer Özlü, Nilgün Marmara, Kanat Güner ve Ayşe Altan'ın eserleri üzerine yapılan bu çalışma onların ölüm ve intihar hakkındaki düşüncelerini tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İntihar, Kadın, Edebiyat, Ölüm.

&

Abstract: According to the available data, between 15th and 20th century, many Turkish women poets lived. Depending on the changes and developments, this rate increased in the 19th and 20th centuries. Especially after the proclamation of the republic, Turkish women, who started to reach a certain position in social and cultural life, took a more active role in the field of literature. In their works, besides general subjects, they described the difficulties they experienced and sometimes the death wish they felt. They even dealt with the phenomenon of suicide along with death, and some of them approached suicide from an operational point of view. Therefore, it is possible to find clues about why writers tend to commit suicide, based on the phenomenon of death and suicide. In this context, this study on the works of Turkish literature female writers who committed or attempted suicide, Yaşar Nezihne Bükülmez, Rabia Bayraktar, Tezer Özlü, Nilgün Marmara, Kanat Güner and Ayşe Altan, aims to determine their thoughts on death and suicide.

Keywords: Suicide, Women, Literature, Death.

Atıf/Cite as: Sarı, B. N., Alan, S. (2023). Türk Kadın Edebiyatçıların İntiharı ve Eserlerine Yansıyan Ölüm Olgusu. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(3), 1706-1720. doi: 10.11616/asbi.1328757

İntihal-Plagiarizm/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asbi/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University, Since 2000 – Bolu

* Bu makale Beyza Nur SARI tarafından Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde tamamlanan, "Müntehir/Müteşebbis Türk Kadın Edebiyatçıların Eserlerinde Ölüm" adlı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

¹ Beyza Nur Sarı, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ABD Yüksek Lisans Öğrencisi, byza.sar19@gmail.com.

² Doç. Dr., Selami Alan, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, selami.alan@ibu.edu.tr. (Sorumlu Yazar)

1. Giriş

Ölüm, hayatın değişmez gerçeğidir ve insan doğduğu anda öleceği tescillenmiştir. Ruhun bedenden ayrılması ve yaşamın sona ermesi demek olan ölüm, her canlı için kaçınılmaz sondur. Bu sona ulaşmak, bireyin kendi iradesi ile kendisi tarafından gerçekleştiğinde, yapılan eyleme intihar adı verilir. Kaderini kendi tayin etme isteği yüzyıllardan beri var olan bir durumdur ve özkıymına karar veren insan yaptığı seçimde bireysel bir tutum sergiler. Akıl ve irade, her insana verilmiştir ve insan bunu istediği şekilde kullanabilmektedir. Yaşamın çıkmaza giren sorunlarında umutsuzluğa kapılan insanın düşünce sistemine intihar etme fikri işler. Bu düşünce ile insanın önünde iki seçenek belirir; yaşamaya devam etmek ya da ölmek. Nitekim insan bu noktada seçimini yaparken bireysel bir tutum sergiler.

İnsanın yaşam çizgisi, doğumla başlayıp ölümle sonlanır. Bu sıralama her canlı için olağan bir durumdur. İnsan doğduğu andan itibaren öleceğini bilmesinin getirdiği bilinçle yaşar (Akoğlan, 2020: 211). “İnsanoğlu açısından değiştirilemeyen bir yazgı, bir gerçek olan bu kavramı insanlar, inançları ve düşünceleri doğrultusunda anlamaya çalışmışlardır” (Savran, 2009: 170). Bauman bu hususta; “Ölümlülüğün farkındalığı kültürel yaratıcılığın başlıca koşuludur” (2000: 13) demiştir. Bu bağlamda, insanın kendini etkin bir biçimde ifade etmesine aracı olan sanat ve edebiyat, ölüm düşüncesi ile yakın ilişki kurmuş ve bu ilişki neticesinde kültürel yaratıcılık meydana gelmiştir. Edebiyat; insana ait hisleri ve düşünceleri aktaran ve özellikle de yazılı olması dolayısıyla kalıcılık sağlayan bir sanat dalıdır. Hatta bir yazar, “çağları ve kendi bireysel kimliğini aşip bir toplumun genel hislerine tercüman olan bir kolektif şuur sözcüsüne” dönüşebilir (Tüzer-Hüküm, 2019: 125). Dolayısıyla edebiyat ve sanat eserlerinde insan hayatına dair hemen hemen her şeyi bulmak mümkündür. Kaçınılmaz bir son olan ölüm ve ölüm düşüncesi de merak ve kaygı uyandıran bir olgu olması yönüyle neredeyse tüm insanların ilgisini çekmektedir. Ölümün, hayatın en evrensel konularından biri oluşu, edebiyatın ve sanatın vazgeçilmeyen başat temalarından olmasını sağlamıştır (Çonoğlu, 2007: 16). İntihar ise ölüm üzerinden edebiyatta kendine yer bulan bir olgudur.

Bireyin, toplum temelli maddî ve manevî bir boşluk sancısı çekerek yönelmiş olduğu intihar eylemi; nedenler ve yöntemler açısından kadınlara ve erkeklere göre farklılık göstermektedir. Kadınların ve erkeklerin fizikî ve psikolojik farklılıkları, hayata bakış açılarındaki değişiklik, maruz kaldıkları ortam ve durumların etkisi, üstlerine yüklenen görevlerin zorluğu gibi durumlar genel anlamda her iki cins için de intihara meyletmelerinin nedenlerini oluşturur. Fakat kadınlar; aile ilişkilerine ve sıkıntılarına daha fazla maruz kalan, duygusal açıdan hemen hemen her durumu yoğun yaşayan, fizikî olarak erkeklere göre daha güçsüz ve daha kırılgan yapıya sahip varlıklardır. Dolayısıyla kadınların intiharında aile ve toplum baskısı veya toplumdan dışlanma başta olmak üzere, evliliklerde yaşanan sıkıntılar, kayıplar, bunalım, depresyon, melankoli gibi psikolojik ve sosyolojik etmelerin etkisi yüksektir. Erkeklerin intiharında ise daha çok ekonomik sıkıntılar gibi durumlar ön plana çıkmaktadır. Kadınların, erkeklere göre sosyal ve kültürel hayata geç katılmış olmaları da onların ruh sağlıklarını etkileyen hususlardan biridir. Öyle ki Türkiye’de 1927 yılına kadarki süreçte erkeklerin intihar oranları daha fazla iken bu tarihten sonra kadınların intiharında önemli ölçüde artış görülmüştür. Bunun nedeni ise Cumhuriyet’le gelen köklü değişimler ve ev içi dünyasına alışmış kadının birden sosyal ve kültürel yaşama ayak uyduramadığı için henüz ideallerini oluşturamamasıdır (Atlıhan, 2019: 71). Dolayısıyla Türk kadınlarının ilerledikleri yol, zorlu süreçlerden geçerek günümüze kadar ulaşmış olsa da bu sürecin, onların üzerlerinde bıraktığı etki büyüktür.

Kadınlar, toplumun devamlılığını sağlayan ve toplum ile aile arasında bağ kuran varlıklardır. Kadınların sosyal ve kültürel hayattaki konumları, toplum içerisindeki rolleri üzerinde de etkilidir. Ataerkil toplum düzeninde onlara benimsetilen rol, anneliğin yanı sıra ev işlerini de üstlenmektir. Zira ataerkil düzene sahip olan toplumlarda kadın baskı altındadır. Bunun nedeni ise ordu, üniversite, sanayi, finans vb. kurumların daha çok erkeklerin denetimi altında olmasıdır (Moran, 2020: 252). Dolayısıyla ataerkil düzende kadınlara yüklenen misyonlar; anne olup çocuğunu yetiştirmek ve eviyle ilgilenmektir. Bunun dışında kadınlardan toplum idaresine katkı anlamında bir şey beklenmez. Kadınların belli bir süre sosyal hayata karışmamış olmaları ile kendilerine yüklenen rol arasında bağlantı vardır. Ait olamadıkları alanlar ile ait olmaları zorunlu hâle gelen alan, kadınların sosyalleşmesini engellemiştir. Kadınların sosyal açıdan ev içerisinde belli bir statü ile kısıtlanması, dünyadaki şartların zamanla değişip modernleşmeye başlaması

neticesinde yeniden gözden geçirilmiş ve böylece kadınlar hem sosyal hem de kültürel hayatta atılım sağlayabilmişlerdir. Türkiye’de ve dünyada kadın hareketlerinin ortaya çıkışı ile kadınlar; hukukî, siyasî, ekonomik ve toplumsal değişimler üzerinden bir sürece girmişlerdir (Loğoğlu, 2018: 609). Dolayısıyla sosyal ve kültürel hayatta ilerleme gösteren bu süreç ile kadınlar, hayatın her alanında aktif rol almaya başlayarak kendi kimliklerini kazanabilmişlerdir.

2. Türkiye’de Kadın Hareketleri ve Kadının Edebiyattaki Yeri

1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ile Türkiye, resmî olarak Batılılaşma sürecine girmiştir. Tanzimat Fermanı ile Osmanlı Devleti, birçok yeni düzenlemeler gerçekleştirmiştir. Askerî alanda başlayan yenilikler; idarî, ekonomi ve eğitim alanlarında devam etmiş ve hem sosyal hem de siyasî hayatta yenileşme hareketleri hız kazanmıştır. Bu noktada, eğitim alanında gerçekleştirilen yenilikler de mühim önem arz etmiştir. Örgün eğitimin ilk kez; ilk, orta ve yükseköğrenim şeklinde derecelendirilmesi, eğitimin taşrada yapılması gerekliliğinin farkına varılması bu dönemde gerçekleşmiştir (Sarıçay-Cansever, 2021: 295). Yaşanan değişimler doğrultusunda öne çıkan bir husus da kültürel etkilenme olmuş ve Avrupalı gibi hareket etme anlayışı önem kazanmıştır. Batılılaşma hareketi ile Türk edebiyatı da yenileşme hareketlerine dâhil olmuş ve bu modernleşme sürecinde Türk edebiyatına pek çok yeni edebî tür gelmiş, var olan edebî türlerde de değişimler başlamıştır. Modernleşme yolunda özellikle gazeteler önemli bir adım olmuştur. Gazeteciliğin Osmanlı Devleti’nde önemli bir yer edinmiş olması ile kadın yazarlar da kendilerini ifade etmek ve görünürlük kazanmak istemiştir. Neticede kadınlar, birçok güçlkle mücadele ettikten sonra, dönemin çeşitli gazete ve dergilerinde yayımladıkları yazı ve şiirler ile kendilerine bir varlık alanı oluşturabilmişlerdir (Kanter, 2010: 17).

Kadının bir olgu olarak gündeme gelmesi, Tanzimat Dönemi’nde gerçekleşmiştir. Namık Kemal’in; İbret ve Tasvir-i Efkâr gazetelerinde kadın haklarını savunduğunu gösteren makaleleri, Ahmet Mithat’ın; birden çok kadınlı evlenmeyi eleştirmesi, Tefrik Fikret’in; “Elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer” diyerek topluma seslenmesi ve Abdülhak Hamit’in; “Bir milletin kadınları o milletin ilerleme derecesinin ölçüsüdür” şeklindeki yazısı, Türk edebiyatındaki yazarların kadınları gündem hâline getirmelerinin somut örnekleridir (Feyzioğlu, 2018: 573). Bu bağlamda, toplumun Batılılaşma yolunda geri kalma nedenlerinden biri olarak kadınların eğitimsiz bırakılışı gösterilmiştir. Nitekim kadınların yetiştirilmesi için yapılan girişimlerin, “Türk toplumunun 19. yüzyıl sonunda içine girdiği toplumsal arayış ve değişim sürecinin en somut göstergesi” (Bele, 2018: 550) olduğu söylenebilir. 1844 yılında yapılan nüfus sayımı ile ilk kez kadınların varlıkları resmî olarak duyurulmuştur. 1858 Arazi Kanunnamesi ile de kız çocukları ilk kez veraset hakkı elde etmişlerdir. 1850’li yıllardan itibaren kadınlar için ilk ve ortaokullar açılmış; Ebe Mektebi, Kız Sanayi Mektebi ve Kız Öğretmen Okulu gibi meslekî eğitim veren okullar da yine ilk defa bu dönemde faaliyete başlamıştır. Bu yeniliklerle birlikte, dönemin dergi ve gazetelerin amacı, kadınların sosyal ve kültürel yaşamdaki konumunu medenî düzeye çıkartmak olmuştur (Argunşah, 2016: 18). Tanzimat Dönemi’nde kadınların yaşamlarını değiştirecek olan bu yenilikler, büyük değişimlerin başlangıcına vesile olarak Türk kadınının dönüm noktasını oluşturmuştur.

Toplum hayatının şekillenmeye ve yenilenmeye başlaması ile kadınlar, edebiyat alanındaki yerlerini daha sağlama almaya başlamışlardır. Bu dönemde kadınlara tanınan haklar ile kadın yazar/şair sayısında artış görülmüş,³ kadınlar hem “okur” hem de “yazar” olarak varlıklarını göstermeye başlamışlardır. Örneğin Fatma Aliye Hanım, fiilen de kadın hakları üzerinde durmuş ve Osmanlı-Müslüman kadın kimliği için mücadele vermiştir. Eserlerinde kahramanlarının ve şahıs kadrosunun büyük bir kısmını kadınlar üzerinden oluşturarak yerli ve evrensel birçok meseleye de değinmiştir (Demir, 2017: 8).

³ “15. yüzyılda yaşadığı bilinen ilk kadın şair Zeyneb Hatun’dan, 20. asırda vefat eden Çeşm-i Âfet’e kadar klâsik Türk edebiyatı geleneği içinde şiir söyleyen kadın şair sayısı, bugünkü tespitlerimize göre 67’dir. (...) 15. yüzyılda 1; 16. yüzyılda 5; 17. yüzyılda 2; 18. yüzyılda 4; 19. yüzyılda 29; 20. yüzyılda 24 kadın şair tespit edilebilmiş, 2’sinin ise yaşadığı asır bulunamamıştır. Günümüze yaklaşıtkça toplumsal değişim ve gelişmelere bağlı olarak kadın şair sayısında bir artış olduğu açıktır. Ancak günümüzden geriye doğru gidildikçe kadın şairlerin isimlerinin, şiirlerinin yahut divanlarının tarihe ve şartlara bağlı olarak- kaybolma ihtimalini de göz önünde bulundurmak gerekir. Dolayısıyla kadın şair sayısını elbette 67 ile sınırlamak, divan sahibi kadın sayısını 12 olarak noktalamak mümkün değildir” (Çelik, 2020: 208-209).

Kadın yazar ve şair sayısının artışında basın yayın organlarının önemi büyüktür. Zira gazete ve dergiler sayfalarında kadın yazarlara aktif rol vererek onların toplum tarafından tanınmasını sağlamıştır. *Terakki Gazetesi*, *Terakki-i Muhadderat*, *Kadınlar Dünyası*, *Kadın*, *Mehasin*, *Kadınlar Âlemi*, *Şüküfekar*, *Hanımlara Mahsus Gazete* gibi gazete ve dergilerin varlığı, kadın yazarları ve okurları teşvik etmesi bakımından önemlidir. Dönemin önemli şair ve yazarları arasında Zafer Hanım ve Fatma Aliye Hanım başta olmak üzere, Fitnat Hanım, Arife Hanım, Leylâ (Saz) Hanım, Nigâr Hanım, Abdülhak Mihri'nisâ Hanım, Selma Rıza, Nuriye Ulviye ve Makbule Leman Hanım gibi isimler sayılabilir.

Tanzimat Dönemi'nden sonra, II. Meşrutiyet Dönemi'nin oluşturduğu özgürlük ortamında kadınlar daha rahat hareket ederek seslerini daha çok duyurmuşlardır. Bu yıllarda kadının artık sosyal hayata daha etkin bir şekilde katılmaya başladığı görülmüştür. Ev içi dünyasından çıkan ve evine yabancılaşmaya başlayan kadın, kendisine tanınan haklar ile sosyal ve kültürel yaşamlarındaki değişimleri neticesinde ev içine sığamaz olmuştur (Argunşah, 2016: 20). Kadın bu süreçte, batılı bilgiyle kendini donatmış ve modernleşmeye ayak uydurmuştur. 1923 yılında Cumhuriyet'in ilanından sonra kadın-erkek ayrımının kaldırılması ve kadın haklarının tanınması için yapılan reform hareketleri ve inkılaplarla Türkiye ve özellikle Türk kadınları köklü bir değişime uğramıştır. Yine eğitim ve hukuk alanında yapılan değişim ve yasalar ile kadın hakları tekrar dönemin önemli meselesi hâline gelmiş ve kadınlar kendilerine tanınan haklar ile değişen hayattaki konumlarını sağlamlaştırmışlardır. Dolayısıyla Türk kadınları, milletin refaha ulaşmasında yardımcı rol üstlenen güçlü kişilikler olmuş ve birer kimlik kazanarak hayatın her alanında "ben de varım" demeye başlamışlardır.

3. Kadınlar ve İntihar

İntihar, bireyin bilerek ve isteyerek kendi hayatına kastetme eylemidir. *İntihar* adlı eseri ile intihar üzerine kapsamlı bir çalışma ortaya koyan Durkheim; nasıl bir sonuç vereceği belli olan, bireyin kendisi tarafından gerçekleştirilen, bireyin yaşamındaki olumlu veya olumsuz bir edininin sonucu olan ölümü, intihar olarak açıklamıştır. İntihar girişimini ise aynı şekilde tanımlanan fakat sonucu ölüm olmayan edinim olarak ele almıştır (2021: 5). Bireyin yaşam boyunca karşılaştığı olumsuz koşullar, duygu ve düşüncelerinin gidişatını etkilemekte ve bazen onu bir çıkmaza sokmaktadır. Birey girdiği çıkmaz neticesinde; çaresizlik, umutsuzluk, kaygı, mutsuzluk, karamsarlık gibi hislere kapılarak intihar eylemine yönelebilmektedir. İntihar, bireysel bir davranış olarak ele alınsa da intihar eyleminde bulunan bireyin gösterdiği davranış; psikolojik, sosyolojik, ekonomik, siyasî ve kültürel etmenler nedeniyledir.

Küresel bir sorun olan intihar; erkekler ve kadınlar arasında farklı etmenlere dayanmakta ve uygulama yöntemleri olarak da değişiklik göstermektedir. Kadınlar, erkeklere göre daha içgüdüsel varlıklardır. Nahif tutumları ve duygusal bakış açıları ile erkeklere göre daha duygusal varlıklardır. Bu nedenle, kadınların intihar eylemini gerçekleştirmelerinin veya intihara teşebbüs etmelerinin, erkeklere oranla daha yüksek olacağı düşünülebilir. Oysa yapılan araştırmalar, erkek intihar oranlarının kadınlara göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bunun sebebi olarak kadınların erkeklere nazaran ölümcül olan yöntemlere daha az başvurması, yine erkeklere nazaran intihar eyleminden vazgeçme isteği doğrultusunda daha az yardım isteme yöneliminde oluşları ve ergenlik dönemlerinden sonra kadınlarda duygudurum bozukluklarının daha sık görülüyor olması gibi birçok neden sayılabilir (Kınık, 2018: 13). ABD'li uzman James Kaufman; Türk, Amerikalı, Doğu Avrupalı ve Çinli yazarları ele alarak bir araştırma yapmış ve bu araştırmasında, şairlerin "en erken ölenler" olduğunu ileri sürmüştür. Kaufman, aynı zamanda şairlerin sağlıklarına dikkat etmeleri gerektiğini vurgulamış ve kadın yazarlarda ruhsal sorunların daha çok görüldüğüne değinerek bu duruma; "Sylvia Plath Etkisi" adını vermiştir (Yücel, 2007: 223). Kadınların intiharında; bunalım, depresyon ve toplumsal baskı başta olmak üzere daha birçok farklı sebep vardır. Kendilerine toplumda yer bulamamaları, anlaşılmamaları, beklentilerinin karşılanmayışı, yaşadıkları kayıplar, terk edilmeleri veya erken yaşta evlilik yapmaları gibi durumlar kadınların psikolojilerini etkilemekte ve kimi zaman onları intihara sürüklemektedir.

4. Kadın Edebiyatçılarda İntihar ve Ölüm Arzusu

İnsanoğlunun en büyük ontolojik problemi olan ölüm, herkesin yaşayacağı ancak bir başkasına aktaramayacağı bir tecrübedir. Dolayısıyla bu durum, insanda bir ilgi ve merak uyandırmaktadır (Hüküm, 2019: 55). İnsanda oluşan merak hissi ise ölüm arzusunu meydana çıkarmaktadır. Nitekim ölüm arzusu iki şekilde görülmektedir. Birincisi, Tanrı'ya bir an önce kavuşma isteğinden kaynaklanmaktadır. İkincisi ise melankolik bir duyuya ile ortaya çıkmakta ve bu duyuya sahip bireylerde can sıkıntısını besleyen etmenlere bağlı şekilde gelişmektedir (Erol, 2010: 288). Ölüm arzusu, aynı zamanda duygusal ve bedensel doyum ya da doyumsuzluklardan çıkmakla beraber ölüm kavramının etrafındaki imgelem izlerini de çağrıştırebilir (akt: Sümeýra, 2018: 29). Dolayısıyla sanatçılar, ölüm arzusunu eserlerinde işlerken aynı zamanda bu arzuyu gerçekleştiren yani intihar eden sanatçılardan da etkilenmişlerdir. Nilgün Marmara'nın Plath'den, Tezer Özlü'nün Pavese'den etkilenmesi bu duruma örnektir.

Genellikle bunalım, melankoli hâli, yaşamın zorluklarına dayanamama gibi sebeplerle intihar eden kadın edebiyatçılar, hislerini eserlerine aktarmışlar ve kendi intiharlarının izlerini satır aralarına gizlemişlerdir. Türk edebiyatında; Nilgün Marmara altıncı kattaki evinin penceresinden atlayarak, Ayşe Altan kendisini asarak, Kanat Güner aşırı doz kullanarak ve Rabia Bayraktar da kendini denize atmak suretiyle boğularak hayatlarına son vermişlerdir. Yaşar Nezihe Bükülmez ve Tezer Özlü ise intihara teşebbüs etmiş kadın edebiyatçılardır. İntihar eden veya intihara teşebbüs eden bu edebiyatçıların neden bu eyleme yöneldiklerinin genel izlerini, kaleme aldıkları eserleri inceleyerek görmek mümkündür.

5. Müntehir/Müteşebbis Türk Kadın Edebiyatçıların Eserlerinde Ölüm

Bu araştırmada; müntehir/müteşebbis Türk kadın edebiyatçılarından Rabia Bayraktar'ın; *Denizde Şarkı* adlı şiiri, Yaşar Nezihe Bükülmez'in; *Bir Deste Menekşe* (1913), *Feryâdlarım* (1925) ve *Şiir Defteri*, Tezer Özlü'nün; *Çocukluğun Soğuk Geceleri* (1980) ve *Yaşamın Ucuna Yolculuk* (1984), Nilgün Marmara'nın; *Defterler* (2016) ve *Daktilyoya Çekilmiş Şiirler* (1988), Kanat Güner'in; *Eroin Günceci* (1997) ve *Ada 4-4910* (1998), Ayşe Altan'ın; *Eksik Şiir* (2017) adlı eserleri metin inceleme yönteminden yola çıkılarak nitel yöntemler bağlamında ele alınmış, bu kadın edebiyatçıların intihar nedenlerinin izleri ve ölüm olgusunun hem yaşamlarına hem de eserlerine olan etkisi incelenmeye çalışılmıştır. Mevzubahis kadın sanatçılarla ilgili değerlendirme yaparken ise doğum tarihlerine göre bir sıralama esas alınmıştır.

5.1. Yaşar Nezihe Bükülmez (1882-1971)

Yaşar Nezihe, 29 Ocak 1882 tarihinde, İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Bazı kaynaklarda doğum tarihi 13 Ocak 1882 olarak gösterilmektedir. Babası Şehremaneti Kantar İdaresi hademelerinden Kadri Efendi, annesi Bahçesaraylı Kaya (Edâ) Hanım'dır. Beş çocuklu bir ailenin üçüncü ve yaşayan tek çocuğu olan Yaşar Nezihe'ye, küçük yaşta ölen kardeşleriyle aynı kaderi paylaşmasını diye Yaşar Zeliha adı verilmiştir. Fakat Yaşar Nezihe'nin ilk eşi olan Âtîf Zahir Efendi, onun isminden hoşlanmamış ve Yaşar Nezihe olarak değiştirmiştir (Kırılmış, 2015: 5). Annesi, Nezihe altı yaşındayken vefat etmiştir. Annesinin vefatından sonra babasının teyzesi olan Zehra Hanım'ın yanında yaşamaya başlamıştır. Babası Kadri Efendi, Nezihe Hanım'ın okumasına izin vermeyince kendi çabaları ile okuma yazmayı öğrenmiştir. Babasının teyzesi olan Zehra Hanım'ın ona okuduğu şiirler ve âşıkların hikâyeleri ile edebiyata ilgi duymuştur.

Üç evlilik yapan Nezihe Hanım'ın ilk evliliği kendinden yirmi yedi yaş büyük olan Âtîf Zahir Efendi ile ve çocuğu olmadığı gerekçesiyle eşi onu boşamıştır. İkinci evliliği mühendis Mehmet Fevzi Bey ile. Bu evliliğinden Vedat, Suat ve Sedat adlı üç evladı dünyaya gelmiştir. Ancak eşinin onu aldatması neticesinde boşanan Nezihe Hanım, geçirdiği sefalet dolu günler nedeniyle Suat ve Sedat adlı iki evladını kaybetmiştir. Üçüncü evliliği ise Yusuf Niyazi ile yaptığı evliliğidir ve elli gün sürmüştür.

İki kez intihar teşebbüsünde bulunan Nezihe Hanım, yaşadığı keder dolu günlerin etkisi ile ölüm ve intihar olgularını şiirlerinde sıkça kullanmıştır. İntihar teşebbüslerinden vazgeçme sebebi sağ kalan oğlu Vedat nedeniyle. Ancak Vedat'ın evlenmesi ile beraber durum değişmiş ve Nezihe Hanım yaşadığı acı dolu günler sebebiyle intiharı arzuladığını eserlerinde belirtmiştir. Zamanla gözleri görmez olan Nezihe Hanım, 5 Kasım 1971'de İstanbul'da doksan iki yaşında vefat etmiş ve Küçükalya, Altıntepe Mezarlığı'na

gömülmüştür (Bezirci, 1993: 23). Yaşar Nezihe'nin ölüm tarihi bazı kaynaklarda 5 Kasım, bazı kaynaklarda ise 6 Kasım olarak geçmektedir.

Yaşar Nezihe, küçük yaşta annesini kaybeden, babasının yaşlı teyzesiyle büyümek zorunda kalan, babasından ilgi göremeyen, okumasına izin verilmeyen, kendinden yaşça büyük biriyle evlendirilen, aldatılan ve evlat acısı yaşayan bir kadındır. Hayat, onun için zor ve sancılı bir süreç hâlinde ilerlemiştir. Yaşadıklarını şiirlerine konu edinmesi, bir anlamda kaderinde var olan acıları göstermek içindir. Şiirlerinde sıklıkla kederden, kederden ve acı dolu günlerinden bahseden Nezihe Hanım, hayata karşı karamsar baktığını da şiirlerinde dile getirmiştir.

Yaşar Nezihe, şiirlerinde ölüme ve ölüm arzusuna oldukça fazla değinir. Hayatının keder ve gam dolu olduğundan yakındığını, dolayısıyla yaşamaktan usandığını dile getirir:

“Güldürmedi bahtım beni ateşlere yandım
Eyvah ki bu gençlikte hayatımdan usandım” (Kırılmış, 2015: 36).

Yaşar Nezihe'nin hayatını zorlaştıran ve ölümü arzulamasına neden olan hususlardan biri, sefalettir. Sefalet nedeniyle iki evladını kaybetmiştir. Dolayısıyla sefalet, onun ömrünün en zorlu savaşıdır denilebilir:

“Hep yoksuzluk, hep açlık, hep sefalet
Ölüm versin buna artık nihâyet
Sürünmekten elbet ölüm evlâdır
Sefalet insana büyük belâdır” (Kırılmış, 2015: 470).

Sefaleti ölmekten beter bir durum olarak görmektedir ve bu nedenle ölümü sefaletten kurtuluş olarak düşünmektedir.

Yaşar Nezihe'nin evlat acısı yaşaması, onu karamsarlığa ve mutsuzluk hissine sürükler. Özellikle evlatlarını, eşinin onu sefalet dolu günlere mahkûm etmesinden dolayı kaybetmesi, onun bunalıma girmesindeki neden olarak gösterilebilir. Evlatları için yazdığı şu şiirinde, bu olumsuz duygular hissedilmektedir:

“Baban safahata daldı zavallı hasta çocuk!
Zavallı hasta çocuk bak zavallı maderine
O da senin gibi küskün hayata muğberdir
Yüzüm güler sana karşı dilim mükedderdir” (Kırılmış, 2015: 63).

Eşi Fevzi Bey'e olan sitemini ve eşinin çocuklarının ölümüne göz yumuşunu bu isyanıyla dile getirmiştir. Evlatlarının acı çekmesi onun da acı çekmesine neden olmuştur. Bu nedenle hayata küstüğünü belirtmektedir.

Yaşar Nezihe'de yalnızlık; kederini ve gamını kendisinin sırtlanamayacağı noktaya geldiğinde isyan ettiği bir durumdur. İntihar etme isteğinin ve intihar girişimde bulunmasının sebeplerinden birisinin de yalnız kalmışlık hissinden kaynaklı olduğu düşünülebilir:

“Yok rahm edecek bu derd-i nâke
Kurtulmalıyım girip de hâke” (Kırılmış, 2015: 91).

Ona merhamet edecek ve onu deritten kurtaracak kimse yoktur. Bu nedenle isyan etmiş ve toprağa girmek istediğini belirtmiştir. “Kurtulmalıyım girip de hâke” (2015: 91) ifadesi ölümü istediğini göstermektedir ve ölümü bir kurtuluş olarak görmektedir.

Yaşar Nezihe için en hüznü günlerin gelişinin Vedat'ın evliliği neticesinde olduğu söylenebilir. Ona göre, Vedat evlendikten sonra değişmiştir. Annesinin onun için katlandığı fedakârlıkları unutmuş, hatta annesine şiddet uygulamıştır. Bu durum, Nezihe Hanım'ın, oğluna verdiği emeklerin boşa gittiğini düşünmesine ve tekrar intiharı düşünmesine neden olmuştur. Öyle ki şiirinde bu düşüncesini açıkça ifade etmiştir:

“Ölümü göze aldım intihâr edeceğim
İçinizden sessizce çekilip gideceğim” (Kırılmış, 2015: 538).

Yaşar Nezihe'nin zor bir hayat yaşadığı, şiirlerine yansıttığı hislerinden anlaşılmaktadır. Keder ve acı dolu günlerine değinmesi, evliliklerinde aldığı yaraları belirtmesi, evlat acısını sıklıkla dile getirmesi, oğlu Vedat'ın kendisini üzmesi yaşamının ne şekilde ilerlediğini ve neden intihara yöneldiğini gösteren etmenlerdir. Babasının ilgisizliği, annesini küçük yaşta kaybetmiş olması ve yaşadığı sefalet dolu günler neticesinde evlatlarını kaybetmesi ile kendinden yaşça büyük biriyle evlendirilmesi, okumasına izin verilmemesi ve aldatılması gibi birçok etmen de ölüm olgusuna yönelik nedenlerinden olmakla birlikte intihar girişiminde bulunma nedenleri olarak ele alınabilir.

5.2.Rabia Bayraktar (1929-1954)

Rabia Bayraktar, hayatı hakkında fazla bilgiye vâkıf olmadığımız edebiyatçılardan biridir. 1929 yılında Ankara'da doğmuş ve 22 Eylül 1954 yılında intihar etmiştir. Bayraktar, Dinar'da Nedret Gürcan yönetiminde çıkartılan *Şairler Yaprağı* dergisinde yazmaya başlamıştır. *Şairler Yaprağı*'nın 1954 yılındaki Eylül-Ekim sayısında, Bayraktar'ın denize atlayıp boğulmak suretiyle gerçekleştirdiği intiharı duyurulmuştur. Rabia Bayraktar'ın hayatına dair elimizde olan bilgiler, dergiye gönderdiği biyografik nitelikteki mektupta mevcuttur. Mevzubahis mektupta Bayraktar; Ankara'da doğduğunu, yirmi beş yaşında olduğunu, ilkokul mezunu olduğunu ve kendini yetiştirmeye çalıştığını, edebiyata küçük yaşta ilgi duyduğunu, bazı gazetelerde hikâyelerinin ve şiirlerinin çıktığını aynı zamanda roman hazırlığında olduğunu belirtmiştir. Bayraktar aynı zamanda üç çocuk annesi olduğunu, on beş yaşında evlendiğini ve iyi bir sanatçı olmak istediğini zira sanata olan aşkının kocasına ve çocuklarına duyduğu sevgiden üstün olduğunu dile getirmiştir (akt: Ercan, 2016: 61).

Bayraktar'ın şiirlerinde deniz ve denize duyduğu derin tutku sık tekrarlanan bir durumdur. Şiirlerinde ölüm temasının, yalnızlığını vurgulayan bir haykırış olarak “*Denizde Şarkı*” adlı şiirinde ön plana çıktığı söylenebilir. Bu şiirinde tutkuyla bağlandığı denize bir yakarış söz konusu olduğu anlaşılabilir:

“Ama bana hiçbir parçanız bir gün
‘Güzel kız merhaba’ bile demediniz
Günler günü sahilinizde duran bu kızın
Hatırını bir defa olsun sormadınız” (Günbaş, 2007: 36).

Bayraktar'ın burada dert yandığı husus, denizin cansız, ruhsuz ve umursamaz oluşudur. Bu cansızlığın, ruhsuzluğun ve umursamazlığın farkında olan Bayraktar'ın, denizi kıymet bilmeyen bir varlık olarak yorumlamıştır.

Erken yaşta evliliğin getirdiği baskı, çocukluğunu yaşayamadan annelik görevini üstlenme ve hayatta kendi kendini yetiştirme zorluğu, Bayraktar'ın genç yaşta omuzlarına çöken yüklerdir. Yükleri taşıyamama, hayatın çıkmazında kaybolma, bunalımdan çıkamama nedeni ile derin tutkularla bağlı olduğu denize kapıldığı düşünülebilir. Bu nedenle şu dizeleri, insanlardan uzaklaşıp denizle bütünleşme ve böylece dertlerinden sıyrılma arzusuyla kaleme aldığı söylenebilir:

“Bakın, ben niçin geldim bana baksanız ya
Ben balıkçı değilim balıklarınızı çalmam
Ben gemici değilim sizi çiğneyip geçmem
Ben yüzücü değilim kollarımla sizi döğmem
Ben fırtına değilim sizi sallayıp üzmem” (Günbaş, 2007: 36).

Şairin isteği, kendini denize kabul ettirmektir. Kendisinin zararsız olduğundan ve ona zarar vermeyeceğinden bahseder. Sadece köpüklü dalgalarına kapılmak ve çekip gitmek istemektedir. Bu hayattan uzaklaşma arzusu ise ölümü çağrıştırmaktadır.

Rabia Bayraktar'ın yaşamı hakkında fazla bilgi bulunamaması, onun şiirlerinin derinlemesine incelenmesine engel olmaktadır. Fakat on yaşındayken annesini kaybetmesi ve on beş yaşında evlendirilmiş olması, yaşamının zor geçtiğini gösteren durumlar olarak gösterilebilir. Aynı zamanda küçük

yaşta annesini kaybetmesi ile annelik olgusuna karşı doyumsuzluğu ve çocuk denilebilecek yaşta evlenmesi nedeniyle evlilik kurumuna karşı tecrübesizliği dikkat çeken hususlardır. Dolayısıyla Bayraktar'ın yaşamının kolay geçmediği, yaşadıklarının ona ağır geldiği ve bu gibi etmenlerin de intihar fikrinde etkili olduğu söylenebilir.

5.3. Tezer Özlü (1943-1986)

Tezer Özlü, 10 Eylül 1942'de Kütahya ilinin Simav ilçesinde dünyaya gelmiştir. Annesi öğretmen Nimet Servet Özlü, babası ise eğitimci ve hukukçu Sabih Özlü'dür. Babası Sabih Özlü, Tezer Özlü'nün doğum tarihini nüfus kaydına 10 Eylül 1943 olarak yazdırmıştır. Annesi Kafkasya kökenli, babası ise Haleplidir. Anne ve babasının işi dolayısıyla İstanbul'dan Anadolu'ya yerleşen Özlü'nün çocukluğu Ödemiş ve Gerede'de geçmiştir. Daha sonra annesinin tayinin çıkmasıyla İstanbul'a yerleşmiş ve Taksim 29 Ekim İlkokulu'nu burada bitirmiştir. Avusturya Kız Lisesi'ndeki eğitimini tamamlamadan Ankara'ya yerleşmiştir. Babasının isteği üzerine İstanbul Erkek Lisesi sınavlarına girerek liseyi dışarıdan bitirmiştir. Ankara'da bulunduğu sıralarda AST (Ankara Sanat Tiyatrosu) ile ilişkilerde bulunmuş ve çeviriler yapmıştır. Edebiyata ilgi duymasında ağabeyi Demir Özlü'nün etkisi vardır. Küçük yaşlardayken ağabeyinin kitapları onda merak uyandırmış ve yine ağabeyinin Beyoğlu'nda gerçekleştirdiği edebiyat toplantılarına katılma şansı bulmuştur.

1968 yılında İstanbul'a dönmüş ve M.A.N ve Alman Birleşik İlaç fabrikalarında çevirmenlik yapmıştır. 1981 yılında sanatçı bursuyla Berlin'e giderek Alman radyolarında Türk edebiyatı üzerine program hazırlamıştır. 1983 yılında İstanbul'a geri dönse de buradaki koşullara dayanamayarak 1984'te Zürih'e yerleşmiştir. Üç evlilik yapmıştır. 1964 yılında Güner Sümer ile evlenmiş ve 30 Ocak 1967 tarihinde boşanmıştır. Daha sonra 1968 yılında Erden Kıral ile evlenmiş ve bu evliliğinden Deniz adlı kızı dünyaya gelmiştir. Üçüncü ve son evliliğini ise 1984 yılında kendisinden on yaş küçük olan Hans Peter Marti ile yapmıştır.

1963 yılında manik depresif tanısı konulan Özlü tedavi için kliniğe yatmıştır. Klinikte yaşadığı günleri hatırlamak istemeyen Özlü, intihar girişiminde de bulunmuştur. Yaşadıkları zamanla onda hasar bırakmış ve ölümüne neden olan meme kanserine de zemin hazırlamıştır (Kulaklı, 2022: 11). Tezer Özlü 1985 yılında meme kanseri olduğunu öğrendikten kısa bir süre sonra, 18 Şubat 1986 yılında hayatını kaybetmiştir. Cenazesi İstanbul'a getirilmiş ve 25 Şubat 1986 tarihinde Aşiyen Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir.

Tezer Özlü'nün psikolojisi üzerinde Türkiye'de gerçekleşen siyasi olayların, aile evinde yaşadığı disiplin ve eğitim hayatında hissettiği kültür şokunun, toplumsal baskının, evliliklerinde yaşadığı sıkıntıların ve manik depresif hastalığının olumsuz etkileri vardır. Yaşam ve ölüm ikilemi arasında kalan Özlü, küçük yaşta okuduğu kitaplar ve Kafka, Svevo, Pavese gibi yazarların da etkisinde kalmıştır.

Özlü'nün intihar girişimi, genç yaşında gerçekleştirdiği bir başkaldırı şeklindedir:

“Ölüm düşüncesi izliyor beni. Gece gündüz kendimi öldürmeyi düşünüyorum. Bunun belli bir nedeni yok. Yaşansa da olur, yaşanmasa da. Bir kaygı yalnız. Beni, kendimi öldürmeyi denemeye iten bir kaygı” (Özlü, 2021a: 12).

Tezer Özlü, hayatı yaşanmaya değer bulmaz ancak ölümden de korkmaktadır. Ölüm olgusu onda bir kaygı ve korku hissi uyandırır. Bu hisleri yenmek için de intihar girişiminde bulunur. Özlü için intihar, fark edilmek isteği üzerine teşebbüs ettiği bir durumdur. Sessiz bir isyan değil, eylemsel bir haykırıdır.

Ölümü arzulamakta ve istemektedir. Ancak intihar girişimi sonuç vermez. Uyandığında kendini klinikte bulur:

“Kirlili bir yastık kılıfı görerek uyanıyorum. P.K. harflerini okuyorum. Kafamda hemen 'Psikiyatri Kliniği' çağrışımı uyanıyor.

-Kurtardılar beni! diye düşünüyorum

-Kurtarmasaldı.

Ağlamaya başlıyorum” (Özlü, 2021a: 13).

Ölüm arzusu, onun intihara meyletmesine sebebiyet verir. Ancak başarısız olması kliniğe yatırılmasına neden olur. Klinik sürecinin onun için iyi geçmeyeceğinin farkında olması ve ölümü arzularken başarısız bir intihar eylemi gerçekleştirmesi ise kurtulduğu için üzülmeye yol açar.

Hayata direnişi, topluma göre şekillenmek istemeyişi ve tedaviden kaçma isteği haykırışa dönüşür:

“Yaşamım boyunca içimi kemirttiniz. Evlerinizle. Okullarınızla. İş yerlerinizle. Özel ya da resmi kuruluşlarınızla içimi kemirttiniz. Ölmek istedim, dirilttiniz. Yazı yazmak istedim, aç kalırsın, dediniz. Aç kalmayı denedim, serum verdiniz. Delirdim, kafama elektrik verdiniz. Hiç aile olmayacak insanla bir araya geldim, gene aile olduk. Ben bütün bunların dışındayım” (Özlu, 2021b: 58).

Özlu'nün isteği, rahatlık ve sakinliktir. Ancak toplumun üzerindeki baskısı, sevgisiz kalışı, huzursuz ve tedirgin hissedışı hastalığının nüksetmesine neden olur. Elektroşok tedavisi görmekten ve kliniğe tekrar yatmaktan korkan Özlu, iyileşmek için tedavi sürecine katlanır ve klinikten çıkar.

Kafka, Svevo ve Pavese'nin etkisinde kalan Özlu, rol model olarak benimsediği yazarların mezarlarını ziyaret eder. Aynı zamanda Pavese'nin intihar ettiği otel odasına giderek, onun intiharının izini sürer. Arkadaşlarından Can İren, Asaf Çiyiltepe, Hayalet Oğuz ve Cem Kabağaç'ın ölümlerinin de etkisinde kalmıştır. Ölüm olgusu etrafında sürdürdüğü yaşamı, eserlerine ölüm/yaşam ikilemi hâlinde yansıtarak karşımıza çıkmaktadır.

Hem intihar girişiminde bulunması hem de elektroşok tedavisinde hissettiği acının onu ölümle yüz yüze getirdiğini hissetmesi, onun ölüm etrafında şekillenen düşüncelerinin nedeni olduğu söylenebilir. Meme kanseri teşhisi konulan Özlu'nün ilk başta tedaviyi reddetmesi ise ölümü, sancılı hayatından kurtuluş olarak görmesi olarak yorumlanabilir. Ölüm düşüncesi, Tezer Özlu'de bir kaygı ve korku sonucu ortaya çıkmıştır. Ölüm korkusu ve kaygısı, küçük yaşta şahit olduğu ölümlerin peşi sıra, arkadaş ölümlerinin üzerinde bıraktığı etki ile rol model olarak gördüğü yazarların hayatları ve eserlerinin etkisidir aynı zamanda. Bu nedenle Özlu, eserlerinde; ölüm, melankoli, depresyon ve intihar olgularına sık değinen bir yazar olmuştur. İntihara da ölümden korkmadığını ispatlamak ve toplumsal normlara karşı bir başkaldırı gerçekleştirmek için teşebbüs etmiştir.

5.4. Nilgün Marmara (1958-1987)

Nilgün Marmara, 13 Şubat 1958 tarihinde İstanbul, Kadıköy'de dünyaya gelmiştir. Nilgün Marmara'nın annesi Vidinli Perihan Hanım, babası yönetim koordinatörü Plevneli Fikri Bey'dir. Marmara, Kadıköy Gazi Mustafa Kemal Paşa İlkokulu'nda okumuş ve daha sonra dönemin en iyi okullarından biri olan Kadıköy Maarif Koleji'ne girmeye hak kazanmıştır. Bu okulda, iyi bir yabancı dil eğitimi görerek pek çok türde kitap okumaya başlamıştır. Nilgün Marmara, Maarif Kolejinden mezun olduktan sonra İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü kazanmış, ancak üniversitedeki siyasal gruplardan ve hareketlerden rahatsızlık duyarak sınava yeniden girmeye karar vermiştir. Nitekim Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü kazanmış ve 1985 yılında buradan mezun olurken *Sylvia Plath'in Şairliğinin İntiharı Bağlamında Analizi* adlı bitirme tezini tamamlamıştır.

Nilgün Marmara, üniversite yıllarında gerçekleşen ev toplantılarında tanıştığı Kağan Önal ile evlenmiştir. Önal ile kendi aralarında “Terra Rosa” diye adlandırdıkları evlerinde yıllarca İkinci Yeni'yi, onların etkilediği hemen hemen herkesi ve kendi diğer arkadaşlarını ağırlamışlardır (Marmara, 2021: 151). Bu arkadaşlar arasında; Ece Ayhan, Cemal Süreya, İlhan Berk, Tomris Uyar, Lale Müldür gibi isimler bulunmaktadır. Marmara, eşi Kağan Önal'ın işi nedeniyle onunla birlikte Libya'ya gitmiştir. Burada pek çok türde kitap okuma fırsatı bulmuştur. Ayrıca dostlarına mektuplar yazıp göndermiş ve tiyatro oyunu ile öyküler yazmıştır.

Nilgün Marmara, manik-depresif hastasıdır. Libya'nın Tobruk kentinde bulunduğu sürede psikolojisinin bozulması, hastalığının gidışatını etkilemiştir. Tedavi olmayı reddeden Marmara, 1986 yılında eşi Önal ile birlikte İstanbul'a dönmüştür. Ancak hastalığının ilerlemesi ve çevresindeki insanlar ile ilişkilerinin bozulması gibi nedenler, onun başka bir işte çalışmasını engellemiştir. Nilgün Marmara, çok sosyal ve sevilen biridir. Fakat hastalığı nedeniyle paronoid sanrılar görmeye başlamış ve çevresindeki kişileri

düşman olarak algılamıştır. Marmara'nın bu durumu, kişilerarası ilişkilerinde sorunlar yaşamasına neden olmuştur. 13 Ekim 1987 tarihinde, depresif epizotlarının birinde, sevdiklerine özür mektubu niteliğindeki intihar notunu yazmış, doktorunun verdiği ve günlük kullanması gereken ilaçların hepsini içmeye kalkışmıştır (Öz, 2014: 31). Ancak daha sonra bundan vazgeçerek Kızıltoprak'ta, altınca katta bulunan dairelerinin penceresinden atlayarak intihar etmiştir.

Ölümü, hayatın bir gerçeği ve mutlak kaçınılmaz sonu olarak gören Marmara, bu olguyu eserlerinde sıkça işlemiştir. Onun hayatının dönüm noktası diyebileceğimiz kısım ise Libya'ya gidişidir. Libya'da kaldığı süre boyunca yazdığı mektuplardan, şiirlerden, günlüklerden ve notlarından hastalığının gidişatını, duygu durumunu ve ölüme doğru yolcuğunu görmek mümkündür. Nitekim Marmara'nın intiharının hem hastalığının hem de duygusal ve kırılğan yapısının bir neticesi olduğu söylenebilir.

Marmara'nın Libya'da bulunduğu sıralarda yazdığı mektup, şiir, hikâye ve tiyatro denemelerinde manik depresif hastalığının izleri görülmektedir. Sylvia Plath, Tezer Özlü ve Marmara'nın aynı hastalığa yakalanmaları, Özlü ile Marmara'nın arkadaş olması ve Marmara'nın Plath'in etkisinde kalması, Marmara'nın ruh hâlinin etkilendiğini gösteren durumlardır. Libya'da eşi Önal'dan uzaklaşan ve yalnızlık hissine kapılan Marmara, Libya dönüşünde eski arkadaş ortamını bulamaz. Bu durum, Nilgün Marmara'nın hastalığı için uygulanacak tedaviyi reddetmesinin bir sebebi olarak da yorumlanabilir. Zira evlerinin boş kalışının kendisinde yarattığı yalnızlık hissini, ölümlle bağdaştırarak şu şekilde dile getirir:

“Geliyorlar, bu evde doğan yeni bir ölümü görmeye; koşarak, düşe kalka yuvarlanarak, sürünerek... Nasıl olursa olsun; görmek için bu eski dostların yeni cesetlerini ve göstermek için kendi dirimlerinin kıvılcımlarını. Geliyorlar! Uyuyan arzunun düşün imgelemenin anlağın belleğin leş kokularını duymaya geliyorlar. Ölüm sessizliği, toz ve küf kokan evden ayrıldıklarında seviniyorlar canlıyız diye” (Marmara, 2019: 397).

Arkadaşlarının artık evlerine uğramayışına dair sitemini, kendini öldürerek onu yâd etmeye geleceklere dair bir düşünceyle göstermeye çalışır. Kendisini arkadaşları için “eski dost” yerine koymuş ve ölümünü “yeni ceset” olarak tabir etmiştir. Marmara'nın manik depresif hastalığı ile boğuşurken yalnız kalışını, evlerinin ölüm sessizliğine bürünmesi olarak görmüştür. Onun ölümünden sonra arkadaşlarının kendisini yâd etmek için evlerine gelecek olması ise ardında bıraktığı canlılığı temsil etmektedir. Nitekim ölüme yaklaştığı ve intihara meylettiği bu ifadelerinden anlaşılabilir.

İntihar ve ölüm, Marmara'nın bazı şiirlerinde daha açık şekilde görülebilmektedir. “*Nar-Gülü Rüzgârın Yönsüzlüğünde Kanıyor*” adlı şiiri bunlardan biridir:

“Bu sonsuz yeryüzü satırında
Kararması gözlerin, dönüşü başın
'Al geri ver ve yoket kendini' der
Kısa kesik hecelerle” (Marmara, 2020: 91).

Marmara'nın bu şiiri; “gözlerin kararması”, “başın dönmesi” ve başlıkta yer alan “yönsüzlük” ifadeleri ile bir savruluşu tasvir etmektedir. Kısa kesik heceler ölümün yaklaştığını, ölmeden önce sarf edilen sözlerin de “al geri ver ve yoket kendini” şeklinde ağızdan çıktığını ifade etmektedir. Özellikle “yoket kendini” söylemi, intihar olgusu üzerinde durduğunu göstermektedir. Nitekim yaşadığı durumlar ve hissettiği duygular, ölümü arzulamasına neden olur ve bu arzuyu tekrar doğum-ölüm kavramları üzerinden yansıtır:

“Sen gördün mü hiç ölümü?
Onu ben gördüm ve çok istedim,
Bir leke gibi- Karanlık-
Dünyaya getirdim ben ölümü, kendimle.
kendimi istediğim kadar
çok istedim ölümü” (Marmara, 2019: 219).

Doğum ve ölümü bir tutan Marmara'nın, doğumu ölüme giden yolculuğun başlangıcı olarak gördüğü ve bu yolculuğun son adımı olan ölümü arzuladığı anlaşılmaktadır. Ölümü karanlık bir leke gibi gören Marmara'nın, bu karanlığa ulaşmak için istekli olduğu söylenebilir.

Nilgün Marmara, yaşam yolculuğunu intihar ederek sonlandırmıştır. Marmara'nın intiharı, manik depresif hastalığının bir sonucu olmakla beraber tedaviyi reddedişinin getirdiği bir kabulleniş olarak görülebilir. Marmara'nın hüznü, acı, karamsarlık ve kayboluş gibi duygulara kapılmasının nedeni olarak ise hastalığının depresyon dönemi gösterilebilir.

5.5. Kanat Güner (1970-1998)

Türkiye'de yeraltı edebiyatının önemli eserlerinden birini *Eroin Güncesi* (1997) ile veren Kanat Antepli Güner, 1970 yılında Muş'ta dünyaya gelmiştir. Ailesinin işi dolayısıyla Anadolu şehirlerini dolaşmış ve on bir yaşında iken anne ve babasının doğup büyüdüğü şehir olan Malatya'ya gelmiştir. Altı yıl Malatya'da yaşayan Güner, on yedi yaşında İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ni kazandıktan sonra İstanbul'da yaşamaya başlamıştır. Ancak üniversite öğrenimini tamamlayamamıştır. Farklı çevreler ve aktiviteler içine girdiği için derslerine odaklanamayan Kanat Güner, sekiz yıllık öğreniminden sonra kaydını dondurmuştur. 4 Nisan 1998 yılında Taksim İş Bankası Sanat Galerisi'nde düzenlenen imza gününden birkaç saat sonra Beyoğlu Sineması'nın tuvaletinde aşırı doz olarak (altın vuruş yaparak) hayatına son vermiş ve müntehir Türk kadın edebiyatçılarından biri olmuştur.

Kanat Güner, eserlerinde ölüm, intihar ve melankoli gibi kavramları oldukça fazla kullanmıştır. Öte yandan, *Eroin Güncesi*'nin (1997) ilk cümleleri bile Güner'in aşırı doz alışının intihar olduğunu gösterir niteliktedir:

“Elimde enjektör, öylece kalakaldım. Çok klasikti, ama ben de arkamda bir şeyler bırakmalıydım. En azından ölümü tercih ettiğimi bilmeliler, diye düşündüm” (Güner, 1997: 5).

Kanat Güner'in madde bağımlısı olmasında yaşadıkları ve hissettiği bazı olumsuz duygular etkili olmuştur. Bu hislerin ve yaşadığı zorlukların neticesinde Güner'in madde bağımlılığına uzanan yolculuğu, bir anlamda intihara uzanan yolculuk olarak da yorumlanabilir. Zaten kendini ve kendisi gibi madde bağımlısı olan kişileri, *Ada 4-4910* (1998) adlı eserinde şu şekilde tanımlamaktadır:

“Yollarda karşılaşmışsınızdır, belki beş on bin lira bozuk paranızı almış veya sigaranızdan otlanmışsınızdır. Bazılarınız sokak köpekleri gibi öldürülmemiz gerektiğini bile düşünüyor olabilirsiniz. Çünkü bir bağımlı para bulmak için yol keser, hırsızlık yapar, fuhuş yapar, 'siz' sağlıklı topluma zarar veririz. Birilerinin oyununa gelmiş zayıf, zavallı, aptal gençleriz” (Güner, 1998: 109).

Anlaşılmamak, toplumdan dışlanmak ve bu dışlanma sonucu psikolojik baskı hissetmek, Kanat Güner'in intihar etmesini tetikleyen durumlardır. Aslında birçok kez intihar etmek istemiş ve birçok kez de intihara teşebbüs etmiştir. Bu girişimler ise daha çok, onun erkeklerle olan ilişkilerinden sonra gerçekleşmiştir. Gerek ailesinden gerekse erkek arkadaşlarından beklentisini; “Hep ama hep aynı şeyi yaptım, sevgi aradım, sevgi istedim. Tatminsiz, doyumsuz, isterik bir şekilde, en çok sevgiye ihtiyaç duydum” cümleleriyle dile getirmiştir (Güner, 1997: 17). Sevgi duygusu, hayatının her noktasında ihtiyaç duyduğu bir duygudur.

Kanat Güner'in ilişkilerinde intihar düşüncesini tetikleyen iki kişi vardır: Çetin ve Hakan. *Eroin Güncesi*'nde (1997) bahsettiğine göre, Çetin ve Hakan, onun hayatının dönüm noktası hâline gelmiş iki kişidir. Çetin evlenmeye karar verdiği tek sevgilisidir. Hakan ise Çetin'le evliyken birlikte olduğu sevgilisidir. Hakan ile eroin, Çetin ile de akineton kullanması ruh ve beden sağlığını bozan madde kullanımlarıdır. Aynı zamanda Çetin'in onu, onun da Çetin'i aldatması ve kürtaj operasyonları geçirmesi de ruh sağlığını etkileyen başka etmenlerdir. Çetin'in askere gidişinin ardından Hakan ile ilişkisini ilerleten Güner, Hakan'ın ondan ayrılması ve eroin kullandıkları için onu suçlaması üzerine depresyona girmiştir. Bu depresyondan eroin ile kurtulmak istemiştir. Ancak parası olmadığı için yoksunluk krizlerine giren Güner'in, psikolojik olarak yıprandığı söylenebilir.

Kanat Güner'in hayatı ve psikolojisi üzerinde arkadaş ölümlerinin etkisi büyüktür. Bu arkadaş ölümlerine ressam arkadaşı Ali Kemal'in de eklenmesi üzerine bir kez daha intihar girişimde bulunur ancak başarısız olur. *Eroin Günce'si* adlı eserinde yazdığına göre, Ali Kemal'e aşırı doz uygulayarak ölmesine neden olan Güner'in kendisidir. Ali Kemal'in isteği üzerine kitabını bitiren Güner, kitabını elden satarak eroin parasını elde etmek için uğraşır. Nitekim kitabı için Taksim İş Bankası Sanat Galerisi'nde düzenlenen imza gününden birkaç saat sonra Beyoğlu Sineması'nın tuvaletinde "altın vuruş" yaparak intihar eder. Kendini yalnız hissetmesi, baskı altında büyümesi, bir topluluğa kabul edilebilmek için özgürlüğünü kısıtlamak zorunda kalması, aldatılması, aldatma sonucu vicdan azabı çekmesi, arkadaş kayıplarına şahit olması ve toplumdan dışlanması, Kanat Güner'in aklında ölüm fikrinin oluşmasına ve nihayetinde de intihar etmesine neden olan durumlar olarak değerlendirilebilir.

5.6. Ayşe Altan (1971-2017)

Kırk altı yaşında intihar eden Ayşe Altan'ın hayatına dair bilgiye, ablası Leyla Ay ile yapılan röportaj sonucunda ulaşılmıştır. Aslen Niğdeli ve beş çocuklu bir ailenin dördüncü çocuğu olarak Diyarbakır'da dünyaya gelmiştir. Sekiz yaşına kadar Diyarbakır'da büyüyen Altan, ilkokul eğitiminin iki yılını Niğde'de, eğitiminin kalan bölümlerini de Bursa'da tamamlamıştır. Edebiyatı çok sevdiği, edebiyat üzerine çok konuştuğu ve kendisine ait içinde beş bine yakın kitap olan bir kütüphanesinin olduğu bilinmektedir.

Ayşe Altan'ı, ablası; çok düşünceli, merhametli ve yerinde duramayan bir çocuk olarak tanımlar. Aynı zamanda herkesle anlaşabildiğini, kurallarını kendi koyan ve kararlarını kendi veren bir kişiliği olduğunu, içindeki iyi niyetinin ve samimiyetinin karşılığını alamamasının onda hayal kırıklığı yarattığını da belirtir. İntiharının ardından bir not bırakmayan Altan'ın intihar sebebi bilinmemektedir. Ablası intiharı hakkında; onun bir tek dünyaya gelişine karar vermediğini ve doğduğundan itibaren her şeye kendi karar verdiğini, dolayısıyla ölümünün de kendi tercihi olduğunu söyler. Ayşe Altan, *Eksik Şiir* (2017) adlı kitabının imza günü etkinliğinden yaklaşık bir hafta sonra Kocaeli'nin Gebze ilçesinde bulunan evinde 17 Ekim 2017 tarihinde kendini asarak intihar etmiştir.

Ayşe Altan'ın fikrine yerleşen ölüm düşüncesi ve intihar isteği, şiirlerine de yansımıştır. Onun düşüncesine göre, hislerinde hayal kırıklığı oluşması duygularında eksikliğe yol açmıştır. Eksilmek, eksik hissetmek şiirlerinde yer edinen ana düşüncelerdendir. Hisleri onda hayal kırıklığı ve yalnızlık hissi yaratmıştır ki bu kırıklığını da dizelerine aktarmıştır. Hayal kırıklıklarının yarattığı eksilme, hayattan vazgeçme ile birleşen bir duygudur ve Altan'da intihar fikrinin temelini oluşturan başlıca duygunun da bu olduğu söylenebilir:

"bütün iklimlere ve mevsimlere sırt çevirmiştim
satır satır eriyip şiir şiir eksilmiştim" (Altan, 2017: 11).

İklimler ve mevsimler hayatın getirisidir ve olağan bir durumdur. Fakat her mevsim ve iklim, her insanda aynı duyguları ortaya çıkarmaz. Dolayısıyla mevsimler her insan için farklı şeyler ifade eder. Kış ayrılık, yaz mutluluk, bahar aşk anlamına geldiği gibi farklı hisler de uyandırabilir insanlarda. Ancak bunlara sırt çevirmek hayattan kopmanın sinyallerini vermektedir. Hayatın mutlak getirisi olan olaylara karşı bile bir heves beslememek, onlardan vazgeçmek, yaşama aynı gözle bakılmadığını gösterir. Nitekim Altan'ın mevsimlere sırt çevirdiğini belirttikten sonra dile getirdiği, "satır satır eriyip şiir şiir eksilmiştim" (2017: 11) ifadeleri de duygularında beliren eksilmeyi göstermektedir. Bu eksilme ise onun bu dizelerinde kopmayı temsil etmektedir. Hayat karşısında yavaş yavaş erimekte ama bütün olarak eksilmektedir.

Eserlerine hayal kırıklığını işlerken "anıların/başını bekliyorum şimdi/direnemiyorum hayata" (Altan, 2017: 58) ifadeleriyle, anılarının acısını da eklemektedir. Anıların ona acı verdiği ve hayata direnemediğini ifade edişi, ölümü çağrıştıran düşüncelerdir. İntiharı düşündüğü ise şu dizelerinde daha açık şekilde görülebilmektedir:

"ben yaşamdan vazgeçerim
düşlerimden geçemem
geçemem sözlerimden" (Altan, 2017: 21).

Onun için hayalleri, düşleri ve söylediği sözler önemlidir. Çünkü yaşamdan bir beklentisi yoktur. Hâlbuki yaşam uğruna bir amaç beslememek tehlikeli bir durumdur. Yaşam karşısında gücünü kaybettiğini hisseden Altan, intiharı düşündüğünü göstermenin ötesinde bu düşüncesini artık eyleme dökeceğini belirtmeye başladığı şu ifadelerinden anlaşılabilir:

“Dönüp bakarsın ardına. Ne kalmıştır? Ne bırakabilirsin? Birkaç kitap, birkaç satır, belki de birkaç anı; zihninde insanların” (Altan, 2017: 95).

Ardında birkaç kitap, çevresindekilere birer anı bırakmıştır. Eserinin imza gününden sonra gerçekleştirdiği intiharı, bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Ayşe Altan'ın yaşadığı hayal kırıklıklarının, yalnızlık hissine kapılmasının, karamsar düşünmeye başlamasının ve bunalıma kapılarak depresyona doğru giden bir ruh hâli içerisine girmesinin, intihar fikrinde ve eyleminde rol oynadığı söylenebilir. Yaşadığı hislerin kendisine ağır gelmesi de fikrini eyleme dönüştürmeye iten temel güdü olarak görülebilir.

6. Sonuç

Türk kadınlarının, Osmanlı aydın ve yazarlarının açtıkları yolda ilerleyerek eğitimlerine önem vermeleri, onların okur/yazar olarak edebiyat alanında yer almalarını sağlamıştır. Aydın ve yazarların gösterdikleri bu çabanın etkisi, Tanzimat Dönemi'nde başlamış ve günümüze kadar devam etmiştir. Dolayısıyla Türk kadınlarının hem sosyal hem de kültürel alanda belli bir konuma ulaşmaları, onların edebiyat alanındaki yerlerini de sağlamlaştırmıştır. Edebiyat alanında daha aktif rol alarak kendilerini geliştiren, fakat yaşamın zorluğu karşısında yıpranan müntehir/müteşebbis Türk kadınları, kaleme aldıkları eserlerinde yaşamlarından izler bırakmışlardır. Bu izlere, ölüm karşısında aldıkları tavır ve intiharları da dâhil olmuştur.

Edebiyatın toplumu yansıtması ve edebiyatçıların da toplumdan birer kişi olmaları, iki olgunun iç içe girerek bütünlük sağladığını göstermektedir. Dolayısıyla edebiyatçılar, toplumun içinden gelen kişiler oldukları için düşündükleri, şahit oldukları, duydukları ve okudukları ölümlerin veya intihar vakalarının etkisinde kalmışlardır. Bu durum hem edebiyatçıların ölüm üzerine yoğunlaşmalarına hem de ölüme arzu duymalarına neden olmuştur.

Nitekim Yaşar Nezihe'nin intiharında büyük rol oynayan evlat acısı ve çektiği sefalet; Rabia Bayraktar'ın çocuk denilecek yaşta yaptığı evlilik ve yaşadığı anne kaybı; Kanat Güner'in madde bağımlılığına yönelmesinin altında yatan merak duygusu ve hissettiği yalnızlığın ölüm arzusuna dönüşmesi; Tezer Özlü'de bir başkaldırı olarak karşımıza çıkan intihar girişiminin yanı sıra rol modellerinin ölümünün izini sürüşünün onda bıraktığı etki; Nilgün Marmara'da bipolar bozukluk hastalığının getirisi olan depresyonun onun intiharına neden olması ve Ayşe Altan'ın hissettiği hayal kırıklığının yanı sıra sevgisizliğe ve yalnızlığa tahammül edememesi, bu kadın edebiyatçıların intiharlarına ortam sağlayan durumlar olarak belirlenmiştir. Sanatçıların hayatlarına etki eden bu durumların ise kaleme aldıkları eserlerin dize ve satırlarında bazen gayet açık bazen ise üstü kapalı şekilde yansıtıldığı tespit edilmiştir.

Finansman/ Grant Support

Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.
The author(s) declared that this study has received no financial support.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.
The authors have no conflict of interest to declare.

Yazarların Katkıları/Authors Contributions

Çalışmanın Tasarlanması: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)
Conceiving the Study: Author-1 (%50), Author-2 (%50)
Veri Toplanması: Yazar-1 (%70), Yazar-2 (%30)
Data Collection: Author-1 (%70), Author-2 (%30)
Veri Analizi: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)
Data Analysis: Author-1 (%50), Author-2 (%50)
Makalenin Yazımı: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)
Writing Up: Author-1 (%50), Author-2 (%50)
Makale Gönderimi ve Revizyonu: Yazar-1 (%30), Yazar-2 (%70)
Submission and Revision: Author-1 (%30), Author-2 (%70)

Açık Erişim Lisansı/ Open Access License

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).
Bu makale, Creative Commons Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır.

Kaynaklar

- Akoğlan, C. (2020). *İrvin Yalom'da Ölüm Kaygısı, Ölüm Üzerine*, Ed. Nurten Gökalp, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Altan, A. (2017), *Eksik Şiir*, İstanbul: Sokak Kitapları Yayınları.
- Argunşah, H. (2016), *Kadın ve Edebiyat Kendini Yazmak*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Atlıhan, T. (2019). *Erken Dönem Cumhuriyet'te Genç Kadın İntiharları*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bauman, Z. (2000), *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, Çev. Nurgül Demirdöven, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bele, T. (2018), *Edebiyatımızda Kadın, Yazmak Kimlik ve Metin Odağında Türk Edebiyatında Kadın Yazarlar*, Ed. Nesrin Karaca, İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Bezirci, A. (1993), *Temele Gül Dikenler*, İstanbul: Çınar Yayınları.
- Çelik, A. (2020). "Gülün Bülbül Olduğudur: Osmanlı'nın Kadın Şairleri Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", *Journal of Humanities and Tourism Research*, 10 (1):182-212.
- Çonoğlu, S. (2007). *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Ölüm 1920-1950*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Demir, A. (2017), *Son Dönem Osmanlı Edebiyatında Otorite Olarak Kadın Yazar ve Tek Sesli Söylem, Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatında "Kadın" Sempozyumu*, Amasya.
- Durkheim, E. (2021). *İntihar*, İstanbul: Pozitif Yayınevi.
- Ercan, E. (2016), *İntihar Şairleri*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Erol, K. (2010). *Modern Türk Şiirinde Aşk, Ölüm ve İntihar*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Fezyioğlu, T. (2018), *Atatürk ve Kadın Hakları, Yazmak Kimlik ve Metin Odağında Türk Edebiyatında Kadın Yazarlar*, Ed. Nesrin Karaca, İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Günbaş, A. (2007), *Erken Ölümlü Şairler Antolojisi*, Ankara: Hayal Yayınları.

- Güner, K. (1997), *Eroin Güncesi*, İstanbul: Era Yayınları.
- Güner, K. (1998), *Ada 4-4910*, Haz. Sonat Antepli, İstanbul: Ada Müzik Yayınları
- Hüküm, M. (2019). Ölümünden Ölüme Kaçmak İçin Şiir, *Bizim Külliye*, 81: 51-55.
- Kanter, B. (2010), *Osmanlı Basın Hayatında Kadın Yazarlar, Tercüman-ı Ahval'in 150. Yılında İstanbul'da Fikir Gazeteciliği Sempozyumu 21-22 Ekim Bildiri Kitabı*, İstanbul.
- Kınık, K. (2018), *Nedenleri, Çeşitleri ve Çözüm Önerileri ile İntihar Olgusu*, Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi, İstanbul.
- Kırılmış, İ. T. (2015), *Yaşar Nezihe Bükülmez*, Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.
- Kulaklı, G. (2022), *Eserlerinde Tezer Özlü'yü Aramak: Psikanalitik Bir Yaklaşım*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Loğoğlu, E. (2018), *Türk Toplumunda Kadın Olmak, Yazmak Kimlik ve Metin Odağında Türk Edebiyatında Kadın Yazarlar*, Ed. Nesrin Karaca, İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Marmara, N. (2019), *Defterler*, (haz. Bilge Barhana), İstanbul: Everest Yayınları.
- Marmara, N. (2020), *Daktiloya Çekilmiş Şiirler (1977-1987)*, Haz. Tülin Er, İstanbul: Everest Yayınları.
- Marmara, N. (2021), *Kağıtlar*, (haz. Bilge Barhana), İstanbul: Everest Yayınları.
- Moran, B. (2020), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öz, C. (2014), *Nilgün Marmara'nın Hayatı ve Şiirlerinin İncelenmesi*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Özlü, T. (2021a), *Çocukluğun Soğuk Geceleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özlü, T. (2021b), *Yaşamın Ucuna Yolculuk*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sarıçay, A.E., Cansever, B. A. (2021), Tanzimat Döneminde Değişme ve Eğitim Üzerine, *Sosyoloji Dergisi*, 41-42, 285-300.
- Savran, Ömer (2009). Klâsik Şiirimizde Ölüm Teması ve Ölümle İlgili Bazı Âdetler, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2: 170-188.
- Sümeýra, C. (2018). *Kendi Kalemimi Kıranlar Türk Edebiyatında İntihar*, İstanbul: Şule Yayınları.
- Tüzer, İ. – Hüküm, M. (2019). *Edebiyat Sosyolojisi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yücel, M. (2007). *Edebiyatta Ölüm ve İntihar*, İstanbul: Agora Kitaplığı Yayınları.